İLK ÇAĞ'DAN VİYANA KONGRESİ'NE

DİPLOMASİ

Editör
Ahmet DÖNMEZ

Bu kitap, iki ana başlık altında 10 bölümden oluşuyor. Konularında uzman, farklı disiplinlerden akademisyenlerin hazırladığı çalışmaların ilk yedisinde, İlk Çağ'da ve Orta Çağ'da diplomasinin gelişimi açıklanıyor. Son üç yazıda ise, diplomasinin kurumsallaşmasıyla birlikte modern diplomasinin ortaya çıkışı anlatılıyor. Tüm bölümler birbirinden bağımsız birer makale olarak kaleme alınmış olmakla birlikte, çalışmaların toplamı Modern Çağ öncesi diplomasinin gelişimini ortaya koyuyor. Fatih Mehmet Berk, çalışmasında Eski Yakın Doğu diplomasi tarihini ayrıntılı bir şekilde ele alıyor. Murat Turgut, Asur Ticaret Kolonileri döneminden Geç Hitit Krallıkları döneminin sonuna kadarki periyotta Eski Anadolu'da diplomasiyi açıklıyor. Oğuz Yarlıgaş, iki farklı makaleyle çalışmada yer alıyor. Birinci yazısında Eski Yunan diplomasisini, ikinci yazısında ise Roma dünyasında diplomasi ilkelerinin meydana çıkışını inceliyor. Oktay Berber, XIII. Yüzyıla kadar Türk ve Çin diplomasisinin kurumsal yapılarındaki benzerlikleri ve farklılıkları gösteriyor. Cüneyt Güneş, Orta Çağ Avrupası diplomasisinin IV. yüzyıldan XII. yüzyıla kadar geçen dönemini gözler önüne seriyor. Birsel Küçüksipahioğlu, Bizans İmparatorluğu'nda siyaset ve diplomasiyi çalışmasının merkezine oturtuyor. Gökhan Erdem ve Atay Akdevelioğlu, Erken Modern Dönemde Avrupa'da diplomasinin gelişimini ele alıyor. Uğur Kurtaran 1648 Westphalia Antlaşması'ndan Fransız İhtilali'ne kadar geçen süredeki diplomatik gelişmeleri ortaya koyuyor. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya ise Fransız İhtilali'nden 1815 Viyana Kongresi'ne kadar geçen periyottaki diplomatik olaylar çerçevesinde yeni dünya düzeninin ortaya çıkışını açıklıyor. Ahmet Dönmez, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümünde öğretim üyesi.

ISBN : 978-625-7305-54-9

grafiker.com.tr • 0 312. 284 16 39

İLK ÇAĞ'DAN VİYANA KONGRESİ'NE

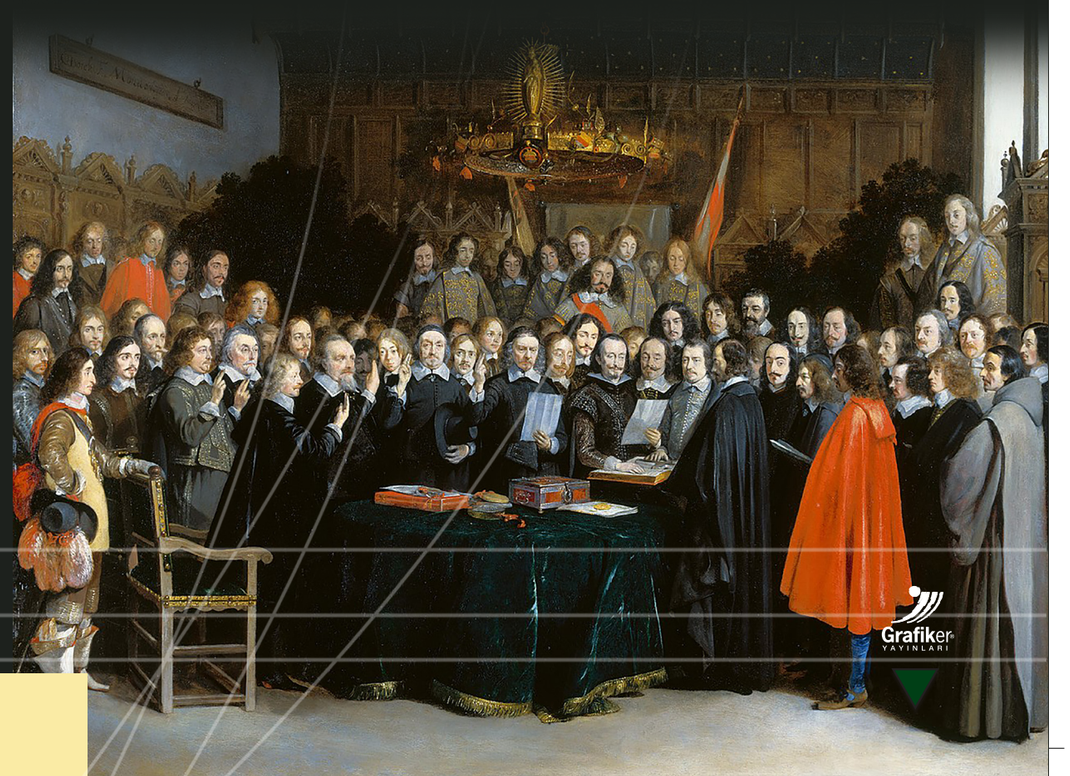
DİPLOMASİ

Editör
Ahmet DÖNMEZ

İLK ÇAĞ'DAN VİYANA KONGRESİ'NE

DİPLOMASİ

Editör
Ahmet DÖNMEZ

İLK ÇAĞ'DAN VİYANA KONGRESİ'NE
DİPLOMASİ

Editör
Ahmet Dönmez

Ankara, 2021

İlk Çağ'dan Viyana Kongresi'ne
DİPLOMASİ

Editör
Ahmet Dönmez

Yazarlar
Fatih Mehmet Berk
Murat Turgut
Oğuz Yarlıgaş
Oğuz Yarlıgaş
Oktay Berber
Cüneyt Güneş
Birsel Küçüksipahioğlu
Gökhan Erdem - Atay Akdevelioğlu
Uğur Kurtaran
Mehmet Alaaddin Yalçınkaya

ISBN: 978-625-7305-54-9

1. Baskı
Aralık, 2021 / Ankara

Kapak Resmi
1648 Münster Antlaşması (Gerard Terborch)

Yayın Sertifika No: 46683

Matbaa Sertifika No: 46682

Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 420
Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt
Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Oğuzlar Mahallesi
1396. Cadde No: 6/A
06520 Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafiker@grafiker.com.tr
Web : grafiker.com.tr

Kitaptaki bölümlerin hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 5

I. İLK ÇAĞ VE ORTA ÇAĞ'DA DİPLOMASİNİN GELİŞİMİ

1. Eski Yakın Doğu Diplomasisi 13
   Fatih Mehmet Berk
2. Asur Ticaret Kolonileri Döneminden Geç Hitit Krallıkları Döneminin Sonuna Kadar Eski Anadolu'da Diplomasi 39
   Murat Turgut
3. Homeros'tan Büyük İskender'e Eski Yunan Dünyasında Savaş, Barış ve Diplomasi 73
   Oğuz Yarlıgaş
4. Güç, Propaganda ve Siyaset: Roma Dünyasında Diplomasi İlkelerinin Ortaya Çıkışı (MÖ 753-MS 330) 107
   Oğuz Yarlıgaş
5. Erken Dönemlerden XIII. Yüzyıla Kadar Türklerde ve Çin'de Diplomasi: Kurumsal Yapı, Benzerlikler ve Farklılıklar 137
   Oktay Berber
6. IV. Yüzyıldan XII. Yüzyıla Kadar Orta Çağ Avrupası'nda Diplomasi 183
   Cüneyt Güneş
7. Bizans İmparatorluğu: Siyaset ve Diplomasi 225
   Birsel Küçüksipahioğlu

II. MODERN DİPLOMASİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

8. Erken Modern Dönemde Avrupa'da Diplomasinin Evrimi (1450–1648) 255
   Gökhan Erdem - Atay Akdevelioğlu

9. Westphalia Antlaşması'ndan Fransız İhtilali'ne Kadar Diplomasinin Tarihsel Gelişimi (1648-1789) 301
Uğur Kurtaran
10. Fransız İhtilali'nden Viyana Kongresi'ne Diplomasi: Yeni Dünya Nizamına Giriş (1789–1814) 343
Mehmet Alaaddin Yalçınkaya

SUNUŞ

Diplomasi, problemlerin çözümü ya da çıkarlara ulaşılması için savaşmak yerine barışçıl yollar bulunmaya çalışılan ilk günden itibaren kullanılmaya başlandı. Bundan sonraki süreçte yerleşik hayata geçilip kentlerin ve devletlerin ortaya çıkmasıyla, bunların birbirleriyle kurdukları ilişkiler, ticari faaliyetler, yaptıkları anlaşmalar ve bu esnada yaşadıkları çatışma ve savaşlar askerî, siyasi tarihin ve diplomasi tarihinin temellerini oluşturdu.

İlk Çağ'da ve Orta Çağ'da diplomasi, dağınık bir yapılaşmayla teorik ve kurumsal açıdan zayıf bir gelişim gösterdi. Bu dönemde dış politikanın bir aracı olarak diplomasi, daha çok geçici elçilikler ve doğrudan temsil yetkisi olmayan acenteler aracılığıyla yürütülüyordu. Bu tarihte özellikle papanın elçileri önde geliyordu. XV. yüzyıldan itibaren İtalyan şehir devletlerinde daimî elçiliklerin meydana çıkışı ve Avrupa'da yayılmasıyla birlikte diplomasinin kuralları ve standartları yavaş yavaş oluşmaya başladı. XVI. ve XVII. yüzyılda diplomasinin kurumları, teorisi ve uygulanması üzerine kitaplar yazıldı; kuralları, gelenekleri tespit edilmeye çalışıldı. Böylece Avrupa'da modern diplomasinin temelleri atıldı. Aynı dönemde Westphalia Antlaşması (1648) ile bugünkü devletler arası sistem oluşmaya ve buna paralel olarak ilişkilerin yürütülmesinde diplomasinin yeri ve önemi artmaya başladı.

Bu süreçte İtalyan şehir devletleri arasında Venedik öne çıkmaktaydı. Diplomasinin usul ve yöntemlerini önemli ölçüde Bizans'tan alan Venedik, kullandığı yöntemlerle diplomasiyi adeta bir sanat haline getirdi. Belirli düzeyde gelenekleri oluşmuş olmakla birlikte her ülkenin diplomasi kuralları ve uygulamaları birbirinden farklıydı. Henüz ortak bir diplomatik hiyerarşi tespit edilemediği gibi, diplomatların hak ve yetkileri bir standarta oturtulamamış, diplomatlık tam olarak bir meslek haline getirilememişti. O dönemin elçileri, maddi sorunlar başta olmak üzere bir çok problemle mücadele etmek zorunda kaldı. Dışişleri örgütleri bile birçok ülkede yeni ortaya çıkıyordu ve yapılaşmasını tam anlamıyla tamamlayamamıştı.

XIX. yüzyılın başından itibaren diplomasi mesleğinin standartları belirlenene ve diplomatların hak, yetki ve görevleri uluslararası hukukta yerini alıncaya kadar bu sorunlar devam etti.

İlk Çağ'dan Viyana Kongresi'ne Diplomasi adlı bu çalışma, 'İlk Çağ ve Orta Çağ'da Diplomasinin Gelişimi', 'Modern Diplomasinin Ortaya Çıkışı' olarak iki ana başlık altında 10 bölümden oluşmaktadır. Konularında uzman, farklı disiplinlerden akademisyenlerin hazırladığı çalışmaların ilk yedisi, İlk Çağ'da ve Orta Çağ'da diplomasinin gelişimini açıklamaktadır. Son üç yazı ise, diplomasinin kurumsallaşmasıyla birlikte modern diplomasinin ortaya çıkışını anlatmaktadır. Tüm bölümler birbirinden bağımsız birer makale olarak kaleme alınmış olmakla birlikte, çalışmaların toplamı Modern Çağ öncesi diplomasinin gelişimini ortaya koymaktadır.

Birinci bölümde Fatih Mehmet Berk, Eski Yakın Doğu diplomasi tarihini kentleşmenin temellerinin atıldığı MÖ 3000'li yıllardan başlayarak Erken Hanedanlar Dönemi ve Akad İmparatorluğu, Eski Babil Dönemi ve Amarna Çağı olarak üç başlık şeklinde ele almaktadır. Yazar, tarihsel süreç içinde ilk kentlerin ve devletlerin temelinin Eski Yakın Doğu'da atılmasının ardından oluşan kent ve devletlerin birbirleriyle yapmış olduğu mücadelelerin, politika ve diplomasi tarihinin temeli olduğu savından yola çıkarak erken dönemde diplomatik ilişkilerin seyrini incelemektedir. İlk devletlerin, kendi aralarında inşa etmiş oldukları ideolojik, ekonomik, askerî ve siyasi ilişkilerin diplomasinin temellerini nasıl oluşturduğunu ayrıntılı olarak açıklamaktadır.

İkinci bölümde Murat Turgut, Asur Ticaret Kolonileri döneminden Geç Hitit Krallıkları döneminin sonuna kadarki periyotta Eski Anadolu'da diplomasiyi ele almaktadır. Dönemin diplomatik gelenekleri arasında yer alan hediyeleşme, çeşitli etkinliklere davet etme, evlilik gibi hususlarla ilgili somut örnekler vermektedir. Hititler'in, MÖ 2000'li yıllardan itibaren hem Anadolu içerisinde hem de dışarısında diplomasiyi etkin bir şekilde kullanmasını ve Geç Hitit krallıkları'nın Demir Çağı'nda kendi içlerinde ve Asurlularla kurdukları diplomatik ilişkileri detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Üçüncü bölümde Oğuz Yarlıgaş, Homeros döneminden başlayarak Eski Yunan dünyası ve genel olarak Eski Yunanlar ile Akdeniz'in diğer milletleri arasındaki devletler arası ilişkileri incelemeye tabi tutarak, diplomatik ilişkileri yürüten elçiler, haberciler gibi görev-

liler hakkında bilgiler vermektedir. Yazar, devletler arasında yapılan antlaşmaların genel prosedürleri, ittifakların oluşmasına imkan tanıyan sebepler, Eski Yunan kent devletleri ile Akdeniz'deki diğer milletler arasındaki diplomatik ilişkilerin yürütülmesine ilişkin ayrıntılar ve Eski Yunan dünyasında uygulanan diplomatik yöntemlerin verimliliği gibi hususları mercek altına almaktadır.

Dördüncü bölümde Oğuz Yarlıgaş, henüz yerel bir güçken dâhi, tedricen gelişen askeri ve ekonomik imkanlarına dayalı bir güç diplomasisi anlayışını benimseyip sürdüren Roma İmparatorluğu'nun diplomatik faaliyetlerini ve Romalı yöneticilerin yararlandıkları diplomatik gelenekleri incelemektedir. Çalışmada, Roma Devleti'nin ilk bin yıllık döneminde kullandığı diplomasiye ilişkin uygulamalar ve süreçlerin tarihsel olaylar ışığında izi sürülerek bu bağlamda öne çıkan hususlar kapsamlı olarak gösterilmektedir.

Beşinci Bölümde Oktay Berber, Türkler ve Çin'deki hanedanların XIII. yüzyıla kadarki diplomasi anlayışlarını, kurumsal varlığını ve uygulamalarını ele almaktadır. Bu kapsamda Türklerin ve Çinlilerin diplomasiye bakışı, ne zaman diplomasiye ihtiyaç duydukları, diplomasiyi gerekli görüp görmediklerini analiz etmekte ve diplomaside etkili grupların ve kurumsal bir işleyişin ve geleneğin olup olmadığını sorgulamaktadır. Çalışmada, konargöçer ve bozkırlı olarak nitelendirilen Hun, Göktürk, Uygur kağanlıkları ve Türk-İslam devleti olarak değerlendirilen Karahanlı, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletleri ile yerleşik bir kültür temelinde devletlerini tesis eden Çin'deki hanedanların diplomasi anlayışları karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

Altıncı bölümde Cüneyt Güneş, Geç Roma döneminde IV. yüzyıldan başlayarak Romalıların Germenlerle olan ilişkilerinin diplomatik boyutu ve bu ilişkilerin diplomasi tarihi için ifade ettiği anlamı açıklamaktadır. Romalıların özellikle Avrupa Hunları ile olan diplomatik ilişkileri ve nitelikleri, Hıristiyanlığın Avrupa'da yayılması sonrasında Frankların Hıristiyanlığı kabul etmesi ve diplomasi tarihine olan etkisi tartışılmaktadır.

Yedinci bölümde Birsel Küçüksipahioğlu, diplomaside Roma'dan daha güçlü ve kurumsal bir yapı oluşturmayı başaran Bizans İmparatorluğu'nun diplomasiyi bir sanat olarak ustalıkla nasıl kullandığını ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Çalışmada, Bizans imparatorlarının diğer devletlerdeki iç karışıklıkları desteklemek, şahısların ve devletlerin arasını açmak, rüşvet vererek insanları ajan

olarak çalıştırmak gibi yöntemleri kullanışları detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Bizans elçilerinin hazırladıkları ayrıntılı raporlarda bulundukları ülkelerin sorunları, zayıf yanları, planları ve stratejileri üzerinde durarak Bizans'ın dış politikasının oluşmasında ne derece etkili oldukları ortaya koyulmaktadır.

Sekizinci bölümde Gökhan Erdem ve Atay Akdevelioğlu, feodal Avrupa'nın sosyo-ekonomik yapısı içerisinde Orta Çağ'ın bıraktığı diplomasi mirasını ve bu mirasın diplomasiyi nasıl etkilediğini incelemektedir. Çalışmada öncelikle Orta Çağ'ın feodal üretim biçimi, devletler sisteminin yapısı, egemen ideolojik/kültürel etmenler açıklanmaktadır. Bu bağlamda diplomaside yaşanan değişimin altında yatan dinamikler, sürekli diplomasiyi İtalya'da ortaya çıkaran sebepler, İtalya'daki ilk uygulama deneyimleri, daimî elçiliklerin Avrupa'nın batısına yayılma süreci, zirve ve konferans diplomasilerinin ortaya çıkışı ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Dokuzuncu bölümde Uğur Kurtaran, diplomasinin tarihsel dönüşüm noktalarından birisi olan Westphalia Antlaşması'ndan (1648) başlayarak, Fransız İhtilali'ne (1789) kadar geçen süre içerisindeki siyasal ve yapısal dönüm noktalarını ele almaktadır. Westphalia Antlaşması'nın, modern anlamda uluslararası ilişkileri ortaya çıkarması ve uluslararası sistemi oluşturmasının yanı sıra güç dengesi sistemini başlatma sürecini mercek altına almaktadır. XVIII. yüzyılda diplomaside denge politikalarının etkili hale gelişini, Avrupa'da yaşanan savaşları, diplomaside ittifaklar sisteminin ortaya çıkışını ve Avrupa'da güç dengesi yer değiştirmesiyle İngiltere'nin zirve yapan gücüne karşı gelişen Amerika'nın yükselişini ortaya koymaktadır.

Onuncu bölümde Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Fransız İhtilali'den (1789) Viyana Kongresi'ne (1815) kadar süreçte diplomaside yaşanan gelişmeleri, Avrupa devletlerinin birbirleriyle olan ilişkileri ve ihtilal savaşları süreci içinde yürütülen diplomasiyi incelemektedir. Fransız İhtilali'nin yalnızca güç dengelerini değiştirmekle kalmayarak aynı zamanda devletler arasındaki ilişkiler üzerinde gösterdiği belirleyici etkiyi, bu süreçte diplomasi anlayışının ve geleneklerinin yeniden inşa edilişini açıklamaktadır.

Osmanlı diplomasisi konusunda çalışmaların son günlerde artıyor olması kayda değer bir gelişmedir. Ancak bizde sadece Osmanlı değil genel olarak diplomasinin dünyadaki tarihsel gelişimiyle ilgili orijinal çalışmalar da son derece azdır. Avrupa kütüphanelerinde

diplomasinin tarihî gelişimini çeşitli açılardan ele alan yüzlerce kitap olduğu halde bizde çeviriler dışında araştırmalar neredeyse yoktur. Temel İskit, 2007 yılında bu eksikliği hissederek bir kitap yayınlamış ve bir başlangıç yapmıştı. Elinizdeki çalışmayla diplomasi tarihinin İlk Çağ'dan Viyana Kongresi'ne (1815) kadar geçen döneminde yaşanan gelişmeler açıklanarak bu yolda yeni bir adım atılmış olunuyor.

Kitabın bilim kurulunda yer alarak makaleleri akademik yeterlilik açısından inceleme inceliği gösteren Prof. Dr. Mehmed Alaaddin Yalçınkaya'ya, Prof. Dr. Birsel Küçüksipahioğlu'na, Doç. Dr. Uğur Kurtaran ve Doç. Dr. Fatih Mehmet Berk'e teşekkür ederim. Çalışmaya katkıda bulunan tüm akademisyenlere ve yazıların kontrolü aşamasında yardımcı olan dostlarıma minnet borçluyum. Umarım bu çalışmayla diplomasi tarihi litaritürüne katkı sağlayabilmişsizdir.

Ahmet Dönmez
Konya, 2021

Erken Dönemlerden XIII. Yüzyıla Kadar Türklerde ve Çin'de Diplomasi: Kurumsal Yapı, Benzerlikler ve Farklılıklar

Oktay Berber[*]

Giriş

"*Coğrafya kaderdir*." diyen İbn Haldun, insanın yaşadığı ortamdan soyutlanamayacak bir varlık olduğunu ifade eder. Bu bağlamda bozkır adı verilen geniş coğrafyada ilk devletlerini kuran Türkler de bu coğrafyanın gerektirdiği şekilde hayatlarını şekillendirdiler. Konargöçer adı verilen yaşam tarzı gündelik hayatı ve sosyal ilişkilerin biçimini belirlemekle kalmadı, devlet anlayışını, teşkilatlanma şeklini, devlet-toplum ilişkisini, Türklerin diğer milletler ve devletlerle münasebetlerinin biçimini de etkiledi. Ortaya çıkan idari, askerî, iktisadi ve içtimai düzen de Türk tarihinin en mühim hususiyetlerinden birisi olan tarihsel devamlılık çerçevesinde yüzyıllarca sürdürüldü. Bu bağlamda diplomasi anlayışı da Türklerin yaşadıkları bu coğrafyadan, devlet ve hâkimiyet anlayışlarından bağımsız değildi. Hun, Göktürk, Uygur gibi bozkır kökenli devletler döneminde oluşturulan diplomasi biçimi, bazı kurumsal değişiklikler geçirse de anlayış itibariyle yüzyıllar boyunca bir miras olarak devam ettirildi. Bu nedenle ilk kısımda bozkır karakterli devletler olan Hun, Göktürk, Uygur dönemlerinde Türklerin diplomasi anlayışı değerlendirilmektedir. Türk tarihinin ağırlık merkezinin batıya doğru kayması ve ortaya çıkan Türk-İslam kültürü çerçevesinde devletlerin kurumsal yapısında değişikliklerin söz konusu olması nedeniyle Karahanlı ve Selçuklu devletleri dönemindeki diplomasi anlayışını genel bir değerlendirmeyle ele alan ayrı bir başlık açılmıştır. Böylelikle Hunlardan itibaren XIII. yüzyıla kadarki süreçte Türklerin diplomasiden beklentileri, ne zaman diplomasiye başvurdukları, kurumsal işleyiş gibi hususlar aktarılmıştır.

Türk devletlerine göre daha farklı bir teşkilatlanma içerisinde olan Çin'de ise diplomasi anlayışının belirli konularda Türklerden ayrıştığı hususlar olduğu gibi benzerlikler de söz konusuydu. Chou (Çov) Hanedanı'nın başlamasıyla birlikte MÖ XI. yüzyılda Çin

* Doç. Dr., Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, oberber@ogu.edu.tr; oktayberber@gmail.com.